УДК 811.162.1’367.633

Антонова О. О.

ЗАСОБИ РЕФЕРЕНЦІЇ МЕТИ ЛЕКСИКАЛІЗОВАНИМИ ОДИНИЦЯМИ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ

У роботі досліджено форми вираження і внутрішньої організації прийменникових еквівалентів, співвідносних з прийменниками із семантикою мети, маніфестація мети лексикалізованими аналітичними сполуками у мовній картині світу поляків. Встановлено системні зв’язки досліджуваних елементів.

Ключові слова: прийменниковий еквівалент, каузація, семантика мети, модель структури.

У польському мовознавстві вже існує чимало наукових праць, теоретичного і аналітичного характеру, присвячених вивченню нарізнооформлених прийменників [10; 12; 15–17].

У мовознавчій традиції досліджуваної мови зазначені одиниці розглядаються у межах прийменникового класу, але спостерігається особливе ставлення польських лінгвістів до прийменникових структур, які об’єднують два або більше компонентів. До складу таких комплексів входять первинні прийменники і, як правило, повнозначний компонент. Про це свідчать теоретичні праці М. Гроховського [10], І. Косек [11] і дослідження аналітичного плану Б. Мілевської [14], М. Бера [8], І. Червинської [9], здійснені протягом останнього десятиліття. Незважаючи на невизначеність статусу нарізнооформлених прийменникових одиниць, польські дослідники намагаються довести, що аналітичні прийменники, з огляду на неподільність змісту, відтворюваність у текстах різних стилів у незмінному вигляді, а також з огляду на особливий характер синтагматичних зв’язків у реченні, не є пустими знаками «реляції» між вербальною і номінальною фразами, а наближаються до лексичних одиниць, яким властиві індивідуальні значеннєві відтінки. Тому у полоністиці тривають пошуки відповідного терміна, який би адекватно втілював сутність таких мовних одиниць. Наприклад, Т. Новак обирає визначення «przyimki graficznie złożone» [16], І. Косек «dwu-, trzysegmentowe ciągi słów tekstowych» [14].

Тривають пошуки відповідної методики, котра дозволила б створити алгоритм, за допомогою якого прийменниковий еквівалент слова можна однозначно виокремити з-поміж нарізнооформлених прислівників і вільних сполучень як лексичну одиницю у мовній системі і як реєстрову одиницю для спеціалізованого словника.

В україністиці нарізноформлені прийменники теж не мають чітко визначеного статусу. Це можна пояснити складною природою самого прийменника, проблематика якого є багатоаспектною у загальному мовознавстві. В україністиці й русистиці прийменникові одиниці впевнено увійшли до корпусу еквівалентів слова української і російської мов і стали предметом спеціальних теоретичних розробок. За останні роки надруковано лексикографічні праці тлумачного і перекладного характеру «Словник еквівалентів слова української мови» А. Лучик (Київ, 2008), «Українсько-польський словник еквівалентів слова» А. Лучик, О. Антонової і І. Дубровської [18], а також «Польсько-український словник еквівалентів слова» А. Лучик і О. Антонової [19], лексичні корпуси яких слугуватимуть джерельною базою пропонованого дослідження. Актуальність теми зумовлюють такі фактори, як перехідний характер прийменникових одиниць у слов’янських флективних мовах, невизначеність статусу нарізноформлених єдностей у системі польської мови, їхнє вибіркове представлення і однобічне висвітлення у польській тлумачній і перекладній лексикографії.

Мета дослідження полягає у встановленні складу прийменникових еквівалентів слова (далі – прийменникових ЕС) і здійсненні всебічного, комплексного аналізу властивостей їхньої форми вираження, внутрішньої організації. На прикладі прийменникових ЕС зі значенням *мети* простежимо, які індивідуальні властивості форми вираження мають дво-, трикомпонентні прийменникові сполучення.

У кожній мові можна виділити фонд слів, які віддзеркалюють світогляд народу, серед них час і вічність, свобода і воля, добро і зло, дія і мета [1, с. 14]. Семантика цих слів перебуває у тісному зв’язку з національними картинами світу. Концепт *мета* завжди належав до лінгвоспецифічних

© *Антонова О. О., 2014*

у культурах усіх слов'янських мов, зокрема польської. Про це свідчать роботи дослідників прийменникової системи польської і української мов [2; 3; 10; 15]. Особливість людської свідомості створювати образи і символи багатьох понять, пов'язаних із цілеспрямованою діяльністю, відбивається у лексичній і граматичній системах і представлена на всіх рівнях досліджуваної мови. На морфологічному рівні у польській мові наявні повнозначні слова з різною частиномовною належністю, які референціюють значення мети: *cel, ukierunkowanie, pragnienie, dążenie, docelowy, bezcelny*, службові слова, прийменники і сполучники*: celem, aby, dlatego, żeby.*

На синтаксичному рівні – це складнопідрядні речення з підрядними мети і стійкі сполучення *mieć na celu, mieć za cel, cel uświęca środki, trafić w sedno*. У порівнянні із фразеологізмами з причиновою семантикою, одиниць зі значенням мети значно менше, оскільки *причина* – це проекція у минуле, дослідження минулого, яке дозволяє робити певні висновки, а *мета* як початок шляху перебуває у просторі думки й уяви. Проте мова продовжує породжувати нові засоби позначення цільових відношень, які потребують спеціального розгляду.

Як зазначалося, нарізнооформлені прийменники у морфологічній системі розглядалися лише як вторинні прийменники. У дослідженнях такого плану визначалися ступінь препозиціоналізації і межі прийменникових сполук. У польських словниках тлумачного характеру фіксуються дво-, трикомпонентні прийменники, які представлені як реєстрові одиниці поряд зі словами.

У пропонованій роботі прийменникові сполуки розглядатимемо як еквіваленти слова, елементи перехідного рівня мовної системи, оскільки «перехідність є відзеркаленням системної динаміки і дозволяє говорити про властивості її розвитку на певному часовому відрізку» [6, с. 10]. У корпусі польських еквівалентів слова прийменникові ЕС є однією з найчисельніших груп: їхній обсяг становить 127 одиниць. Зі словом прийменникові одиниці зближує і те, що вони утворюються за певними словотвірними моделями. Однак структурні елементи моделей ЕС відрізняються від елементів моделі «звичайного» слова (початковий компонент, повнозначний компонент, компонент згортання). З огляду на такі ознаки, як стійкість, відтворюваність, граматична належність, що зумовлюють наявність семантики прийменникових ЕС, зазначені лексикалізовані одиниці вимагають комплексного аналізу не тільки в прийменниковій системі, а й у системі мови, як одиниці, які збагачують її лексичний склад.

В основу семантичної характеристики прийменникових еквівалентів польської мови покладено класифікацію, розроблену І. Вихованцем [3, с. 243–244]. З виявлених польських прийменникових еквівалентів за семантичними ознаками виділено одиниці просторового і темпорального значень (*w czasie, w stronie*), значення причини і наслідку, умови, допустової семантики (*z okazji, na skutek, pod warukiem, nie bacząc na*), сематики відповідності і підстави (*w odiesieniu do, na bazie*), значення зіставлення-протиставлення (*na kształt, na różicę od*), порівняння (na wzór), включення-виключення (*z wyjątkiem*), обмеження, уточнення, супровідних обставин (*ze strony, pod znakiem*) та асоціативного значення (*razem z, w towarzystwie*).

Пізнання семантичних властивостей конкретної мови здійснюється через встановлення властивостей внутрішньої організації її одиниць, зіставлення виявлених фактів з подібними явищами у спорідненій чи неспорідненій мові дозволяє виявити ті характеристики, які при внутрішньому спостереженні були непоміченими. Мовна картина світу може бути створена як узагальнення картин світу окремих мов [5, с. 259].

Дослідження здійснюється за допомогою описово-аналітичного методу із залученням методу контекстного аналізу, який дозволив виділити особливості семантики досліджуваних прийменникових ЕС. Компонентний аналіз сприяє визначенню семного складу кожної лексикалізованої одиниці.

У корпусі польських прийменникових еквівалентів виділено 10 одиниць, які референціюють семантику мети. Вони об'єднуються на підставі спільного значення мотивації дії.

У польській мові прийменниковий ЕС *w celu*, який є семантичним центром аналізованої групи, вказує на мету або призначення дії чи об'єкта: *Woźnicy nie było wcale, widocznie odjechał* ***w celu*** *szukania pomocy* (H. Sienkiewicz).

У складі прийменникової сполуки *dla celów* повнозначний компонент теж представлений іменником *cel,* але з іншими граматичними показниками. Хоча початковий компонент прийменник *dla* теж є основним виразником цільових відношень у прийменниковій системі мови, у порівнянні з одиницею *w celu*, прийменниковий ЕС *dla celów* має відтінок невизначеності. На думку Н. Арутюнової, категорія множини маркує неозначений зміст висловлювання [1, с. 24], тому меліоративним значенням аналізованої одиниці є «*потреба»* : *Narodowy Bank Polski* ***dla celów*** *polityki pieniężnej zestawia dwa agregaty: tzw. pieniądz ogółem oraz pieniądz krajowy* (Z czasopisma).

За властивостями змісту і структурою до сполуки *dla celów* наближається прийменниковий ЕС *w interesach*, який вважається його семантико-стильовим варіантом. Ця одиниця вказує, на користь кого відбувається дія, чиї інтереси враховуються, вона активно вживається в усіх функціональних стилях польської мови. Наприклад: *Leży to* ***w interesie*** *gminy, żeby taki kandydat jak najlepiej i najraźniej się przedstawiał* (M. Konopnicka); *Ułożyli, że powie pani Krotyszowej, iż Swojski zmuszony był* ***w interesach*** *Ligi wyjechać do Łodzi i uprosił Józefa, by go wytłumaczył* (T. Dołęga–Mostowicz). *Czynią to* ***w interesie*** *bogatych* (A. Żor).

Прийменниковий еквівалент *dla dobra,* на відміну від одиниці *dla celów,* імплікує значення мети з відтінком кінцевого позитивного результату: *Postanowił poświęcić się* ***dla dobra*** *sprawy, ale nie miał zamiaru ukrywać, że zerwanie umowy uważa za nikczemność* (I. Jurgielewiczowa).

Концепт *ціль* включає такі поняття, як зацікавленість, прагнення, завдання, зумовленість дії, передбачення наслідків, тобто поєднується із таким концептом, як *призначення* [7, с. 25].

До прийменникових одиниць *w interesie* і *w interesach* з огляду на план змісту наближаються прийменникові ЕС *na rzecz* і *na korzyść,* які вказують на особу або групу осіб, для користі, інтересу яких щось відбувається: *Rzeczywiście, zwycęstwo, jakkolwiek świetne, nie roztrzygało bynajmniej sprawy* ***na korzyść*** *Chmielnicriego* (H. Sienkiewicz); *Jedna z pań, pisząc do Emmy z Rzymu wspomina o zbiórkach organizowanych we Włoszech* ***na rzecz*** *głodujących w Irlandii, że do biedy w Polsce tak są wszystcy przyzwyczajeni, iż ją przestali zauważać i dlatego o niej nie mówią* (H. Wysocki). Початковий компонент прийменник *na* у досліджуваній мові передає відношення мети з відтінком цілеспрямованості. З цим прийменником частіше пов'язуються назви духовного стану людини, моральних та етичних понять [4, с. 6]. Оскільки, як зазначає Т. Радзієвська [7, с. 25], мета виступає параметром, необхідним для розуміння і інтерпретації дій і явищ, одиниці містять значення оцінки. Порівняймо у реченні: *Miło będzie później przyjąć fakt, że on, metodysta, wysłuchał przecież mszy świętej uroczystej w katedrze franciszkanów w Elizabethville, która odbyła się 21 lipca 1960 roku* ***na intencję*** *ocalenia Katangi i Belgii przed piekielnikiem Lumumbą* (Z gazet).

На мету, яка водночас є приводом для реалізації дії і вносить у вислів відтінок експресивності, наснаженості і пошани, вказують прийменникові еквіваленти *na cześć* і *na chwałę : Ziarno idei sprawiedliwości społecznej zasiane w jego sercu zaowocuje dziełami* ***na chwałę*** *polskiej literatury* (W. Zalewski).

Протилежне лексичне значення маніфестують прийменникові ЕС *na złość* і *na szkodę,* тобто вказують на того, кому прагнуть завдати шкоду, зробити щось наперекір, навпаки: *Kazałem im* ***na złość*** *rozpakować rzeczy i kufar nakryć dywanem, bo mnie to już draźni* (S.Żeromski). *Nie wolno przecie działać* ***na szkodę*** *instytucji, a krzywdzić ludzi to okropne, to nie daje spokoju* (T. Dołęga–Mostowicz).

Значення найвищого ступеня зацікавленості маніфестує прийменниковий еквівалент *w imię*, вказуючи на те, заради кого або чого, на честь, у пам'ять кого або чого відбувається дія чи призначається щось. Сполука може передавати і причиново-цільове значення: *Po drodze myślałem, że chociaż Czarek zachował się przed chwilą podle, teraz postanowił mi to jednak* ***w imię*** *przyjaźni wynagrodzić* (M. Sokołowski).

Слід зазначити, що у перекладних польсько-українських і українсько-польських словниках польськими аналогами багатозначного прийменника *ради* і його варіанта *заради* є первинний прийменник *dla* і прийменниковий ЕС *z celem,* які вказують на мету, і трикомпонентний прийменник *ze względu na* у причиновому значенні. Оскільки семантика українського прийменника розглядається як мовна маніфестація галузі перетину культурних концептів «радість», «мета», «причина», його смисл може бути переданий польськими прийменниковими ЕС, що мають початковий компонент прийменник *ku*, який має обмежене коло значень, «вказує на мету цілеспрямованого руху». Об'єднуючись з іменниковими компонентами *radość, uciecha, zadowolenie,* утворюються лексикалізовані прийменникові сполуки, що вказують на об'єкт, для якого призначені радість, втіха, задоволення: *Ale czym innym jest trup powszedni – złoczyńca ku przestrodze powieszony u bram miasta, ofiara cholery czy wojak zmiażdżony przez armatnią kulę – a czym innym ciało rzucone na stół i krojone* ***ku chwale*** *nauki* (W. Henryk). Цільові відношення, ускладнені відтінками позитивного наслідку і способу дії, прагнення, бажання, руху, передають прийменникові еквіваленти *ku radości, ku uciesze,* вказуючи на об'єкт, на радість, втіху, задоволення якого виконується дія: *Sienkiewicz dopiero w «Panu Wołodyjowskim» najczarniejszym charakterem uczynił Azję Tuhajbejowicza, postać stuprocentowo fikcyjną, mógł go więc* ***ku radości*** *czytelnika nawlec w finale na pa* (A. Sapkowski); *− Jeśli musi być czarownik, jak wszyscy twierdzicie, to najlepszy oczywiście Arasybo −oświadczyłem ku zadowoleni wojowników* (A. Fiedler); *Za barem PAWEŁ żongluje butelkami,* ***ku uciesze*** *klientów* (R. Figura).

Прийменникові компоненти лексичного комплекса *przez pamięć dla*, відбивають схему, запропоновану Ч. Ляхуром, який, співвідносячи основні філософські категорії: каузацію причину, наслідок і мету, називає останню «причиною в русі» і «потенційним наслідком» [13, с. 141]: *Jeżeli nie dla mnie, to bodaj* ***przez pamięć dla*** *Aleksandra zaniechaj żartów* (W. Gąsiorowski).

Матеріал дослідження свідчить, що нарізноформлені прийменники у польській мові здатні передавати семантику мети, оскільки у колі слів, суміжних понять, граматичних і синтаксичних конструкцій, висловів вони маніфестують значення цілі, кінцевого результату, призначення, позитивного чи негативного наміру. Лексична семантика прийменникових ЕС, які містять повнозначний компонент, є досить прозорою, а це дозволяє розуміти їхнє значення без контексту, отже дозволяє здійснити семантичний аспект дослідження із застосуванням компонентного аналізу і опозиційного методу.

Прийменникові еквіваленти слова аналізованої семантики виявляють особливий, системотвірний характер будови і виконують службову, прийменникову функцію.

Зі спостережень над формою вираження випливає, що до складу переважної більшості структур входять два нарізноформлені компоненти. Однаковий ступінь продуктивності мають прийменники *z, dla, ku na*, оскільки здатні репрезентувати цільові значення як первинні прийменники.

Неповнозначні лексичні комплекси, співвідносні з прийменниками із семантикою мети, виявляють парадигматичні зв'язки, утворюючи синонімічні ряди (*na korzyść, z racji*). У досліджуваній мові виявлено полісемічні комплекси, здатні одночасно позначати відношення мети і причини, відповідності і підстави *(ze względu na, licząc na)*.

Метод опису, використаний у дослідженні, доводить, що нарізноформлені прийменники й аналоги прийменників у польській мові поєднують у собі властивості лексичної одиниці і складеного текстового слова тому, що кожна одиниця має індивідуальний план змісту і відтворюється у текстах різних стилів як неподільна єдність. Використання цього методу уможливить опрацювання принципів представлення подібних структур як в одномовних, так і перекладних словниках.

Список літератури

1. Арутюнова Н. Д. Язык цели / Н. Д. Арутюнова // Логический анализ языка модели действия / Рос. Академия наук ; Институт языкознания. – М. : «Наука», 1992. – С. 14.
2. Бутко Л. Неповнозначні лексичні комплекси української мови (структурно-семантичний і функціонально-стилістичний аспекти) : автореф. дис. на здобуття наук.ступеня канд. філол. Наук : спец.10.02.01 «Українська мова» / Л. В. Бутко. – Кіровоград, 2008. – 20 с.
3. Вихованець І. Р. Прийменникова система української мови / І. Р. Вихованець. – К. : Наукова думка, 1980. – С. 243–244.
4. Іваненко З. Прийменникові конструкції мети в сучасній українській мові (навчальний посібник) / З. Іваненко. – Чернівці : ЧДУ, 1972. – С. 24.
5. Лучик А. Компонентний аналіз у зіставних дослідженнях лексичних одиниць / А. Лучик // Сучасні дослідження іноземної філології : зб. наук. праць. – Вип. 7. – Ужгород : Ужгородський нац. ун-т. – С. 258–262.
6. Лучик А. Прислівникові еквіваленти слова в українській мові / А. Лучик. – Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2009. – С. 167.
7. Радзиевская Т. В. Семантика слова цель / Т. В. Радзиевская // Логический анализ языка модели действия / Рос. Академия наук ; Институт языкознания. – М. : «Наука», 1992. – С. 23–30.
8. Bera M. W związku z – próbą opisu łączliwości i znaczenia / M. Bera // Akta uniwersitstis Nicolae Kopernici Filologia polska LV. – Nauki Humanistyczno-Społeczne. – Zeszyt 347. – 2001. – S. 5–11.
9. Czerwińska I. Przyimki dwusegmentowe z czlonem pod implikujące argumnt osobowy / I. Czerwińska // Akta uniwersitstis Nicolae Kopernici Filologia polska LV. – Nauki Humanistyczno-Społeczne. – Zeszyt 347. – 2001. – S. 25–51.
10. Grochowski M. Przyimek jako wykładnik relacji semantycznych między wyrażeniami predykatywnymi / M. Grochowski // Polonika, 2. – 1976. – S. 73–91.
11. Kosek I. Problem interpretacji gramatycznej niektórych trzysegmentowych ciągów słów tekstowych / I. Kosek // Zeszyty naukowe WSP w Olsztynie. – Prace Filologiczne. – z. 1.
12. Kosek I. Interpretacja dwusegmentowych ciągów o kształcie wyrażeń przyimkowych / I. Kosek // AUNC. – Filologia polska, 46. – 1995. – S. 65–77.
13. Lachur Cz. O istocie przyczyny w lingwistyce / Cz. Lachur // Мова. Людина. Світ : зб. наук. Статей / відп. ред. У. О. Тараненко. – К. : Вид.центр КНЛУ, 2006. – С. 44.
14. Milewska B. Przyimki wtórne we współczesnej polszczyźnie / B. Milewska. – Gdańsk, 2003. – S. 228.
15. Milewska B. Wyodrębnianie przyimków wtórnych w ciągach o strukturze przysłówek + przyimek / B. Milewska // Język polski LXXX. – № 5. – 2000. – S. 374–378.
16. Nowak T. Przyimki lokatywno-inkluzyjne we współczesnym języku polskim w głębi w obrębie w środku we wnętrzu / T. Nowak // Przce naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. – Katowice : Wydawnictwo Uniwrsytetu Śląskiego, 2008. – S. 153
17. Przybylska R. Wydzielenie przyimków wtórnych we frazach temporalnych / R. Przybylska // Język Polski Rocznik LXVIII. – 1988. – S. 243–248.

Джерела фактичного матеріалу

1. Лучик А. Українсько-польський словник еквівалентів слова / А. Лучик, О. Антонова, І. Дубровська ; відп. ред. А. Лучик. – К. : НаУКМА, 2011. – 311 с.
2. Лучик А. Польсько-український словник еквівалентів слова / А. Лучик, О. Антонова ; відп. ред. А. Лучик. – К. : НаУКМА, 2013. – 243 с.

3. Słownik współ czesnego języka polskiego / red. Bogusław Dunaj. – Warszawa : Wilga, 1996. – 1440 s.
4. Milewska B. Słownik przyimków wtórnych / B. Milewska. – Gdańsk : Wydawn. Uniw. Gdańskiego, 2003. – 291 s.

O. Antonova

FORM OF EXPRESSION OF PREPOSITIONAL WORD EQUIVALENTS OF PURPOSE SEMANTICS IN POLISH LANGUAGE

The article deals with the research of form of expression and inner organization of prepositional word equivalents of purpose semantics in Polish language. The structural models as well as system links of the investigated elements are also determined and described.

Keywords: prepositional word equivalents, purpose semantics, structural model.

Матеріал надійшов 07.11.2013

УДК 811.161.2 + 811.111]:81–115:004.774.6 БЛОГ

Nadiya Brazhnyk

WEBLOGS: A COMPARATIVE STRUCTURAL ANALYSIS (ON THE MATERIAL OF WEBLOGS WRITTEN IN ENGLISH AND UKRAINIAN)

The article summarizes views on the structural classification of simple and multiple sentences in English and Ukrainian, and compares the quantitative distribution of different sentence types. It also provides background information about weblogs as a type of the Internet discourse.

Keywords: constructive analysis, comparative analysis, simple sentences, multiple sentences, predication, non-finite verb forms.

Introduction. Researchers in the area of comparative constructive grammar have a wide scope of work ahead of them. Firstly, as far as we know, no one has yet compared the English and Ukrainian syntax from the structural point of view. Secondly, there are still considerable gaps in the theoretical studies of the Ukrainian grammar. In particular, it lacks a classification of the nuclear sentence types – "minimal sentence constructions" [8, p. 629] that, when elaborated or transformed, account for the variety of all possible sentences in a given language. Thus, comparing the sentence structure in English and Ukrainian, we must integrate the patchwork of the existing data – and, at times, supplement what is missing. Not always is there a direct correspondence between the aspects of constructive grammar that have been researched in English and Ukrainian.

Thirdly, never before has there been such a wide choice of the research material. With the advance of technology the language acquires not only new lexemes, but also new types of discourse, the most prominent being the Internet discourse. It includes many subtypes, for instance, the discourse of email, of the Internet news – and, finally, the discourse of weblogs, which was chosen as the source of material for our research.

Weblogs (or blogs, for short) are journals published in the Internet and regularly updated, where the individual posts are located in the reversed-chronological order (the latest on top of the webpage). Before 1999 there had been less than 50 blogs in the

© *Бражник Н. В., 2014*